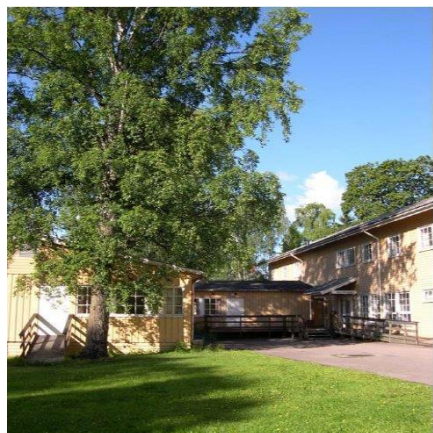

Hvordan diagnostisere smertefulle tilstander hos mennesker som ikke kan kommunisere?

Eksempler fra mennesker med autisme, utviklingshemming, eller cerebral parese

Bjørnar Hassel,
Professor, overlege
Avd. for nevrohabilitering
OUS-Ullevål
bjornar.hassel@medisin.uio.no

Hovedpunkter:

- Smertefulle tilstander hos non-verbale mennesker ytrer seg som atferdsendring (i vid forstand)
- Bare noen ganger viser atferden til smertens utgangspunkt
- Hos non-verbale mennesker mangler symptomer, anamnese og feedback på undersøkelsen
- Legen må akseptere egen avmaktsfølelse
- Vurdér situasjonen mht. fare for liv og helse (hjerteinfarkt og ileus vs. tannverk og ankelfraktur)
- Vær liberal med utredning: MR/CT i narkose, tannundersøkelse i narkose, GU i narkose...
- Ofte ligger diagnosen i responsen på behandlingen
- Smertebehandling uten diagnose kan bli nødvendig

Atferdsendringer som respons på smerte kan være “negative” i form av passivitet, tilbaketrekking, uvilje mot å bevege seg eller gå. Eller de kan være “positive” i form av skrikling, utagering, selvskading.

Utviklingshemming:

Lav IQ (< 70)

+ svake tilpasningsevner

+ debut <18 år

1% av befolkningen

CP: 0,2-0,5% av befolkningen

Barneautisme: ~0,05-0,2% av befolkningen

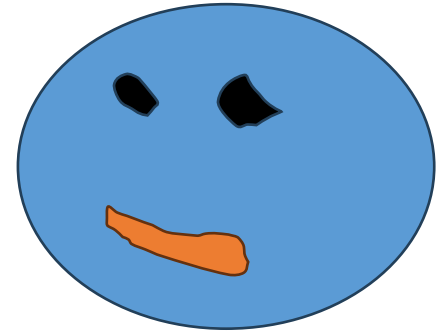
**Nonverbale mennesker
med utviklingshemming,
CP og/eller barneautisme:
0,1-0,2% av befolkningen**

Symptomene mangler fordi språket mangler

Ved PU: Manglende evne til å snakke om seg selv og manglende forståelse av årsakssammenheng

Ved autisme: Manglende språk og språkforståelse.

Ved CP: Manglende kontroll med talemuskler, armer og hender

Symptomene mangler fordi språket mangler

Ved PU: Manglende evne til å snakke om seg selv og manglende forståelse av årsakssammenheng

Ved autisme: Manglende språk og språkforståelse.

Ved CP: Manglende kontroll med talemuskler, armer og hender

Legen mangler tilgang på

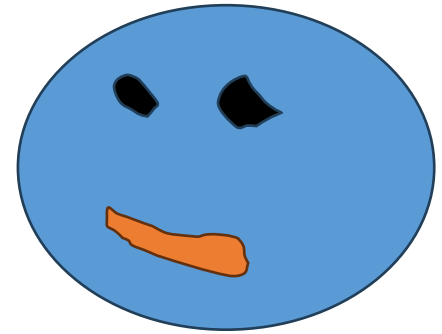
symptomer

feedback under undersøkelsen

anamneses og pasientens egen oppfatning av tilstanden.

Opplysningene

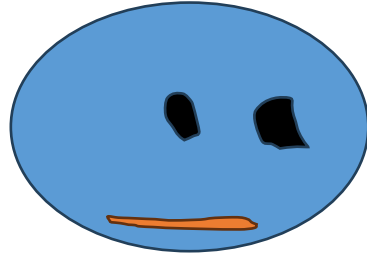
kommer fra omsorgspersoner.

Smerte uttrykkes gjennom endret atferd:

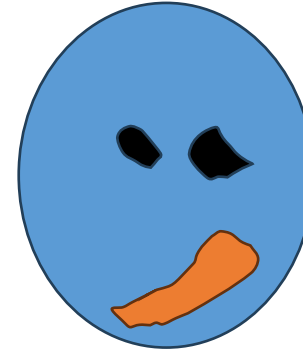
Løper, skriker
Slutter å gå/
trekker seg tilbake

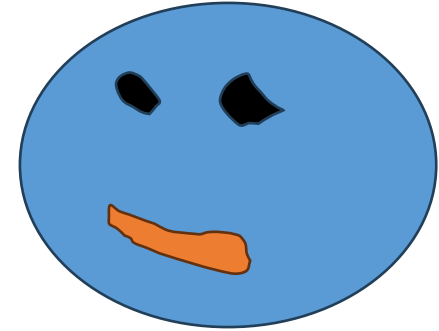
Spytter, slår

Skriker,
Tisser på seg

Skjelver,
Blir rød i fjeset

Slutter å smile
Kaster opp

«Negativ» og «positiv» atferdsendring

sammen med fysiologiske parametere (svetting, pupilledilatasjon, pulsøkning)

kan være tegn på smerte

Atferdsendring kan også være at man ikke har avføring eller urinavgang

Klassisk undersøkelse:

Inspeksjon

Auskultasjon

Perkusjon

Palpasjon

- er vanskelig om pasienten ikke forstår formålet med undersøkelsen.

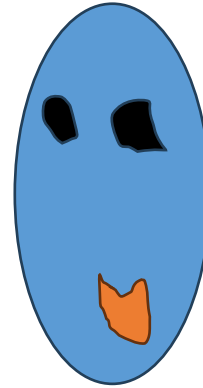
Diagnostikk: bilder, biokjemi og behandlingsforsøk (BBB)

Urinretensjon
Ankelfraktur

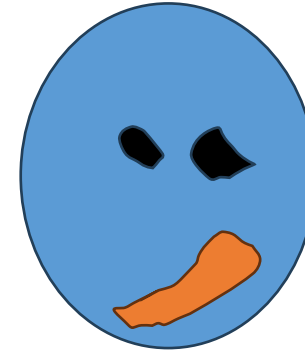

Blærekatarr

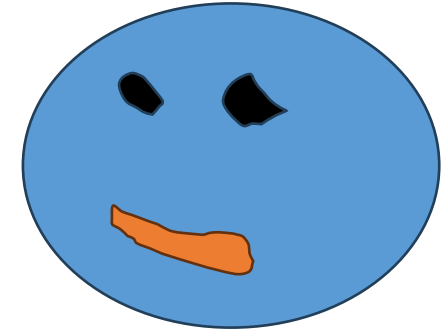

Gallestein?

Nitroglyserin

Muskelspasmer,
Isjias, luksert hofte?

Ileus

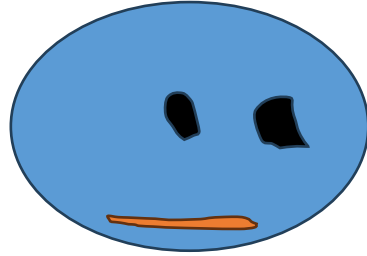
Behandling

Urinretensjon:

(Kateterisering)

Seponere Vallergan

Blærekatarr:

(Antibiotika)

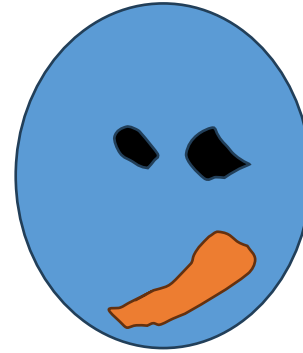
TUR-P

Gallestein:

(Nitroglyserin)

Kirurgi

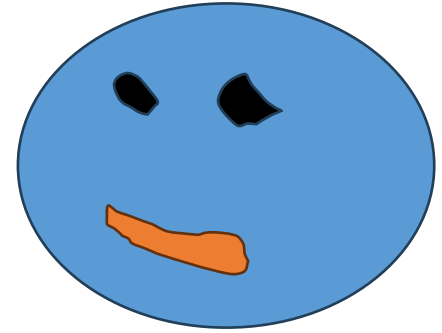

Muskelspasmer:

Baklofen

Botox

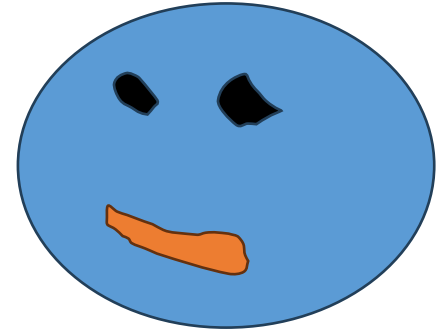
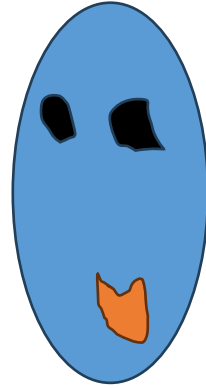
Analgetika
v/muskel-skjelettsmerter

Ileus:

Tarmreseksjon

Behandling

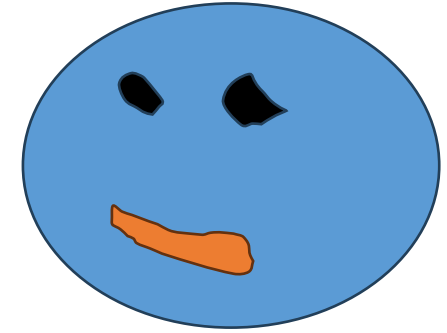
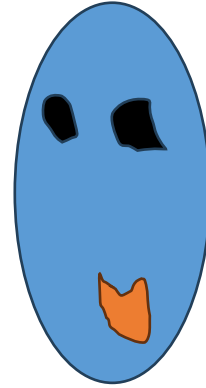
Ileus:

Tarmreseksjon

Denne pasienten hadde ileus
pga. pancreas annulare

Komorbiditeter

Ileus:

Tarmreseksjon

Mennesker med sjeldne tilstander kan ha vanlige sykdommer

Uforståelig atferd må ikke bagatelliseres (lytt til omsorgspersonene!)

Mennesker med sjeldne tilstander kan ha andre sjeldne sykdommer

(Nytte av syndromdiagnostikk og genetikk)

Akutte smerter/ny atferd:

Vurdér trussel mot liv og helse

Hjerteinfarkt

Tarmsykdom (appendicitt, ileus)

Ureterstein, gallestein

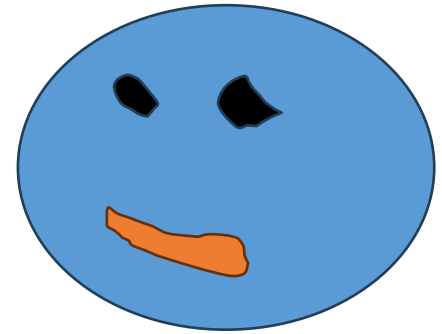
Fraktur

Kanser

Akutt glaukom

Infeksjon (cholecystitt, otitt, faryngitt, karies)

Rask undersøkelse, inkl. innleggelse, billedundersøkelse, lab.

Kroniske smerter:

Uforandret over tid (muskel-skjelett, obstipasjon, nevropatiske smerter)?

Periodiske forverring (syklusrelatert hos kvinner)?

Måltidsrelatert (magesår, gallestein, spyttkjertelstein)?

Urin-/avføringsrelaterte (ureterstein, detrusor-sfinkter dyssynergi, urinretensjon, obstipasjon, fekalom, analfissur)?

Hendelsesrelaterte (traumer)?

Stillingsavhengig (GERS, muskel-skjelett)?

Aktivitetsrelatert (muskel-skjelett, nevropatiske smerter, claudicatio)?

Uforutsigbare forverring (muskelspasmer, hodepine/migrene)?

Noen ganger spør man:

Er atferdsendringen egentlig smerterelatert?

Prøv analgetika diagnostisk: Paracetamol, NSAIDs, opiater

Hovedpunkter:

- **Smertefulle tilstander hos non-verbale mennesker ytrer seg som atferdsendring (i vid forstand)**
- **Bare noen ganger viser atferden til smertens utgangspunkt**
- **Hos non-verbale mennesker mangler symptomer, anamnese og feedback på undersøkelsen**
- **Legen må akseptere egen avmaktsfølelse**
- **Vurdér situasjonen mht. fare for liv og helse (hjerteinfarkt og ileus vs. tannverk og ankelfraktur)**
- **Vær liberal med utredning: MR/CT i narkose, tannundersøkelse i narkose, GU i narkose...**
- **Ofte ligger diagnosen i responsen på behandlingen**
- **Smertebehandling uten diagnose kan bli nødvendig**

